

į naktį, kai Gediminas susapnuoja Geležinį Vilką, jie ne tik stebi legendą kaip veiksmo filmą, bet ir sutrukdo sąmokslui – jei ne vaikų įsikišimas, Gediminui sapnas būtų buvęs išaiškintas visai kitaip, Vilnius nebūtų buvęs įkurtas čia, kur yra dabar, ir gal visa Lietuvos istorija būtų pasisukusi kita kryptimi, gal kitoje vietoje įkurta sostinė būtų neturėjusi tokios strateginės, gynybinės reikšmės. Visa ši istorija pakartojama ir komikse. Tačiau platų Žilinsko pasakojimą paversti sklandžia komiksų kalba gan sudėtinga ir ši dalis atrodo kiek silpnesnė (pritaikant tekstą komiksui reikėtų atidžiau padirbėti su siužetine linija.). Visas per plauką kitaip nepasisukusios Lietuvos istorijos įdomumas dingsta. Arba sunkiai suprantamas. Todėl reikėtų skaityti arba pirmąją knygą, arba abu kūrinius lygiagrečiai.

Atkreiptinas dėmesys, kad tiek vienoje, tiek kitoje knygoje daug dėmesio skiriama krikščioniškajam Vilniui (jei kas šia tema domėtusi labiau): pasakojamos legendos, susijusios su bažnyčiomis ar krikščioniškais objektais („Kryžius Katedros bažnyčioje“, „Aušros vartai“; įdomūs ir kūriniai, kuriems skiriama mažiau dėmesio, bet pavadinimai intriguoja: „Vaiduoklis Bazilijonų šventoriuje“, „Šv. Kazimiero gandas“, „Prakeiktieji Šv. Jono bažnyčioje“ ir kiti). Išsamesnis legendų bei padavimų leidinių palyginimas galėtų būti atskiras tyrinimas.

Stilizacijos, autorinės pasakos

Minėti legendų rinkiniai yra svarbūs šaltiniai, juos naudoja autoriai, kuriantys stilizuotas legendas arba autorinius tekstus apie Vilnių.

Pavyzdžiui, Albina Varnienė knygėlėje „Vilniaus siaubūnas“ perpasakoja legendą apie Baziliską, pabaisą, gyvenančią Barbakane ir gąsdinančią miestiečius. Nuo tradicinės legendos apie baziliską autorė nedaug pasuka į šalį. Galima sakyti, kad jos kūrinyje tradicinei bazilisko legendai tarsi suteikiamas istorinis stuburas, tvirtesnis siužetinis karkasas, motyvuotos detalės, taip pat prašmatnus ir gėdos nedarantis knygos drabužis – Linos Kusaitės iliustracijos. Iš mitinio laiko skaitytojas tarsi nuleidžiamas į labai konkretų istorinį: „1655 metais Vilnių užpuolė nesuskaičiuojama Maskvos ir Kijevo kariuomenė. <...> Gaisras Vilniuje siautėjo 17 dienų ir naktų. Miestas virto nykia dykynoje“ (psl. 6). Yra ir kitokių istorinių detalių, pavyzdžiui, sprendimo, kaip nugalėti pabaisą, galvas surėmę ieškojo Vilniaus jėzuitai ir pan. Autorė siužetą išlaiko nepakitusi, tačiau įvelka tarsi į patogesnį drabužį.

Menininkė Ula Šimulynaitė neįprasto formato knygelei „Vilniaus miesto legendos“ pasirenka dvi legendas (iš minėtų rinkinių) – „Barboros šmėkla“ ir „Tvardauskio knyga“ ir paverčia jas trimis komiksais: „Kaip Tvardauskas Mėnulyje atsidūrė“, „Barboros šmėkla“ ir „Tvardausko kerų knyga“. Visas jas vienija personažas Tvardauskis (Tvardovskis, Tvardauskas – kitur naudojami pavardės variantai), lenkų burtininkas, esą Žygimanto Augusto prašymu bandęs iškviešti Barbaros Radvilaitės dvasią, į Vilnių atsivežęs ir garsiąją burtų knygą... Tai bene pirmas kokybiškesnis komiksas apie Vilnių: originali autorės piešimo bei teksto komponavimo stilistika, tekstas adaptuojamas, bet siužetas nekeičiamas, yra šmaikštesnis nei originalios legendos, išlaikyta pažintinė funkcija ir praplėstas adresato amžius – nuo vos išmokusių skaityti pradinukų iki komiksais besidominčių paauglių. Tačiau iliustracijose norėtusi daugiau tikslumo ir istorinės tiesos paisymo.

Šie keli aptarti kūriniai nedaug nutolę nuo originalų. O štai 2001 m. pasirodžiusios Antano Ramono knygos pavadinimas „Vilniaus legendos. Pasakos“ truputį apgaulingas. Čia Vilniui iš tiesų skirti keturi tekstai – dvi legendos apie Onos bažnyčią, apie Barbaros Radvilaitės gedintį Žygimantą Augustą ir kūrinyje „Paskutinis Gediminaitis“. Pastarasis jau parašytas ne remiantis konkrečia legenda, padavimu ar pasaka. Tai visiškai savarankiškas tekstas, gražus ir jautrus visos Gediminaičių dinastijos apibendrinimas, nuo Gedimino sapno ir miesto įkūrimo iki paskutinio Gediminaičio Žygimanto Augusto mirties, kai dar ilgai vaidenasi nelaimingo Žygimanto Augusto šmėkla ir simboliškai po truputį griūva Gediminaičių pirmtako pastatytas pilies bokštas. Tai labai subtiliai ir jautriai parodyta epochos pradžia ir pabaiga. Savotiška duoklė gražiausiam Lietuvos istorijos etapui. Veiksma čia nedaug, bet tekstai nutolsta nuo šablono legendinio vyksmo ir pereina į autorinį pasakų lygmenį. Lieka apgailėstauti, kad jubiliejaus proga Ramono tekstai nebuvo pakartotini išleisti.

Visai neseniai – 2019 m. pasirodė ketvirtas Aldonos Liobytės knygos „Pasaka apie narsią Vilniaus mergelę ir galvažudį Žaliabarzdį“ leidimas su originaliomis B. Žilytės ir A. Steponavičiaus iliustracijomis. Drąsiai galima sakyti, kad su šiuo leidiniu užaugo ne viena karta. Kūrinyje nepagrįstas jokių populiariu siužetu, bet išlaikyta pasakos struktūra, veiksmas vyksta Vilniuje arba netoli jo.

Atgal į ateitį

Daugelyje tekstų neišvengiamai atsigręžta į praeitį, į mitinį, susapnuotą laiką. Tačiau Kristinos Gudonytės romane „Jie grįžta per pilnatį“ atrodo, kad sapnuojama dabar, šių dienų realybėje, atviromis akimis. Knygos personažai penkiolikmečiai Berta, Augustas ir Žygimantas sutinka iš praeities atkeliavusį legendinį burtininką Tvardovskį (jis, beje, suvaidina patį save knygoje kuriamame filme), gausybę kitų istorinių personažų ir keliauja pirmyn atgal laiku – mitinis, legendinis laikas susipina su realybe. Tai kūrinyje, prisodrintas ir pažintinių, Lietuvos istorijos detalių, jos papildo kinematografiškai greitai besikeičiančius įvykius, nesipeša su gyva ir nešablono veikių kalba. Kartu kūrinyje padeda pajusti Vilnių – jo nuotaiką, miestą, kuriame veikėjai dažnai jaučiasi kaip sapne. „Man dabar Vilnius panašus į fantastišką sapną. <...> Bet juk Vilnius ir prasidėjo nuo sapno! <...> Sapnų, iliuzijų, vaiduoklių miestas.“ (psl. 248)

Smalsu, kokių knygų apie Vilnių dar susapnuos ir parašys autoriai? Imsis senų legendų ar kelis dešimtmečius išsėsis nuo kartoninio / nulipdyto iš sniego / iškepto iš tešlos Geležinio Vilko legendos? Kokias legendas interpretuos, perrašys, įterps naujai? Išgirs tas, kurios dar negimusios ir nesusapnuotos stūgauja šaltame ir drėgname Vilniaus vėjyje?

Rekomenduojamos knygos

Vilniaus įkūrimo legenda

Juozėnas, Dainius. *Vilniaus legenda*

Sruoga, Balys. *Giesmė apie Gediminą*

Masteikaitė, Solveiga; Jakaitė, Skirmanta. *Įstabusis Vilniaus miestas = The marvelous city of Vilnius*

Vilniaus įkūrimo legendos interpretacija

Platzner, Viltarė. *Gediminas ir Vilniaus įkūrimo legenda*

Žilinskas, Justinas. *Mano Vilnius mano*

Žilinskas, Justinas; Jankūnas, Povilas Vincentas. *Atgal į Vilnių!*

Dilytė, Dalia. *Gedimino paslaptis*

Legendų apie Vilnių rinkiniai

Vilniaus legendos / sudarė Stasys Lipskis (2003)

Vilniaus padavimai (2013)

Tarp stilizacijos ir autorinių tekstų

Vilniaus siaubūnas

Vilniaus miesto legendos

Ramonas, Antanas. *Vilniaus legendos; Pasakos*

Liobytė, Aldona. *Pasaka apie narsią Vilniaus mergaitę ir galvažudį Žaliabarzdį*

Atgal į ateitį

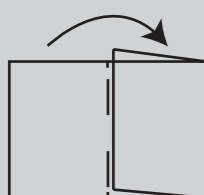
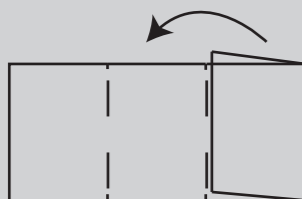
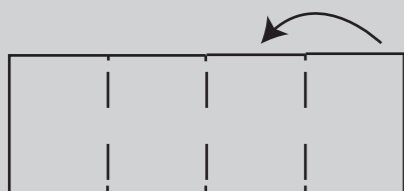
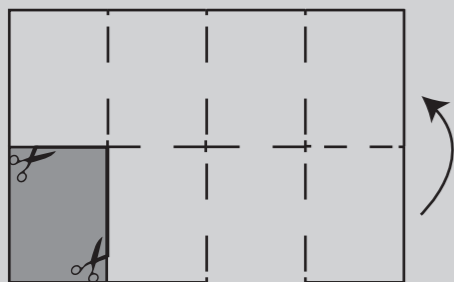
Gudonytė, Kristina. *Jie grįžta per pilnatį*

Perkelti paauglius į Gedimino sapno dieną bando ir Dalia Dilytė knygoje „Gedimino paslaptis: fantastinė apysaka“. Tačiau dėl kažkokios techninės klaidos vaikai atsiduria ne XIV amžiuje, o 1946 metuose, ten sutinka kitą Gediminą – partizaną Gediminą Budrį, Geležinio Vilko rinktinės vadą. Nesusipratimas gal būtų ir įdomus (juolab, įpusėjus knygai, vaikams kažkaip vis dėlto pasiseka susitikti su „senuoju“ Gediminu), tačiau koją pakiaša nesugebėjimas išlaikyti pasakojimo intrigos, informacijos perteklius ir visiškas adresato kalbos nejautimas, tad knyga sunkiai skaitoma.

Legendų apie Vilnių rinkiniai

Įkūrimo legenda yra viena iš daugelio, kuriomis apipintas šis miestas. Norintiesiems sužinoti daugiau galbūt būtų įdomu atsiversti du labiau prieinamus leidinius: 2003 m. pasirodžiusį rinkinį „Vilniaus legendos“ (leidykla „Žuvėdra“) bei 2013 m. Andriaus Seselsko iliustruotą knygą „Vilniaus padavimai“ (leidykla „Niekio rimto“).

Abu jie sudaryti remiantis 1931 m. Kaune pasirodžiusia P. Vingio (Prano Žukausko) knyga „Vilniaus padavimai“. 2003 metų leidime 46 tekstai, o 2013 m. palikta apie 25. Pasakojimai praktiškai identiški. Tik skirtingai išleisti bei iliustruoti. Be abejo, šiose knygose pateiktos pagrindinės legendos: Gedimino sapnas, Vilniaus įkūrimas, Gedimino pilies statyba, Lizdeikos kilmės istorija ir kitos. Taip pat kraują kaitinantys vėlesni įvykiai: siaubūnas Baziliskas, Žygimanto Augusto ir Barbaros Radvilaitės meilė, paslaptingojo Tvardausko veikla. Keista, kad abiejose knygose atsisakoma sisteminimo (pagal chronologiją, įvykius, siužetą, motyvus), nors tai būtų buvę labai pravartu.

Vilnius yra susapnuotas miestas. Išaugęs iš legendos apie sapną. Ant jos sluoksniais nugulė kitos legendos ir padavimai. Jau gyvuojantys kaip savarankiški tekstai, jaugę į autorinius kūrinius. Literatūra apie Vilnių daugiasluoksni, kaip ir pats miestas. Pirmas iš trijų trumpųjų leidinių apie Vilnių skiriamas padavimams, legendoms ir pasakoms apie jį.

Gedimino sapno legenda

Tikriausiai kiekvienas Vilniuje gimęs vaikas, dar gerai nemokėdamas kalbėti, jau paišo Gedimino pilį (t. y. jos bokštą). Deja, paaugęs tas vaikas nesugebės dorai paaiškinti, iš kur ir kaip sužinojęs Geležinio Vilko bei Vilniaus įkūrimo legendą. O iš kur ją sužino čia atsikraustę pirmos kartos vilniečiai, kiti trumpam užsukantys Lietuvos gyventojai, pagaliau lietuviškai nekalbantys miesto svečiai? Pastarieji tikriausiai remiasi informacija internete, nes tvarkingai anglų ar kita kalba išleistos Gedimino sapno legendos rasti nepavyko. Tiesa, 1992 m. „Vytury“ išleido trikalbę „Gedimino sapnas. Gediminas’ dream. Gediminas’ traum“ (sudarytojas Dainius Juozėnas). Knyga turėjo išimamą vidurinį lapą su Gedimino pilies brėžiniais, kad vaikas galėtų išsikirpti ir susilankstyti – matyt, buvo siekiama vienu leidiniu įtikti tiek vietiniams, tiek turistams, atvykstantiems į nepriklausomybę atgavusią šalį.

Paradoksalu, tačiau legenda, puikiai žinoma visiems, niekada neturėjo kokybiško, atpažįstamo, iš kartos į kartą pereinančio, dovanojamo arba reprezentatyvaus ATSKI-RO leidinio. Apie kurį galėtume pasakyti: „Iš šito mano seneliai apie Geležinį Vilką sužinojo“ arba „su Nacionalinės premijos laimėtojo iliustracijomis“ ar pan. Tikėtina, net

adresas tarp pauglių. Tiesą sakant, istorija susijusi su legendą, kūriny. Tikėtina, rasiantis sakęs puošnaus patoso, persmėkiančio ne vieną su Vilnianto. Tai intelektualus, abstraktus ir asmenišką, atsimenimą? Autorės savaitė tosta nuo tradicinių legendos as- Kas yra Vilnius apskritai ir kas jis kiekvienam skaitytojui as- Pavyzdžiui, kaip atsiranda miestas. Nuo ko jie prasideda? tas. Keliami klausimai, kuriuos įdomu iškoti atsakymų. nes iliustracijos ir minimalistiskai glausas, poetiską teks- sapnuotą“ pasakojimą apie Vilniaus įkūrimą sudaro grafi- legenda apie Vilniaus įkūrimą. Ši naują, situacijai „su- Rimas Užgiris). Nei stiliistika, nei turiniu tai nėra tradicinė knygelė“ įstabusis Vilniaus miestas“ (į angtų kalbą išvertė variantas – Solveigos Mastėkaitės ir Skirmantos Jakaitės kalbomis, pasirodė dvikalbis Vilniaus įkūrimo legendos bandymo papasakoti Vilniaus įkūrimo legendą kitomis ja. 2020 metais, praėjus beveik trisdešimčiai metų nuo mi yra lakoniška dvikalbė Gedimino sapno interpretaci- Visai kitokia, nei Sruogos kūriny, bet verta dėmesio, įdo- patrotiniam tekstams.

nių klasių mokytajams – kaip į alternatyvą primityviems viams yra įtrauktas į mokomąją programą, bet ir jaunes- sudėtingos, į jį derėtų atkreipti dėmesį ne tik mokslie- sentimentalaus patoso. Kai kurios kūrinio vietos labai vitis dėl šalies ir Vilniaus ir – sostinės, tačiau išvengiamai kūrinio dvasia, ugdymoji pasiskirtis, patriotizmo įsamas, tauro medžiokle, Vilniaus katedros aprašymu. Itin svarbi pno karakas, tačiau papildyta išplėtotą Lizdekos linija, sąrašą. Žinoma, Sruogos pjesė suręsta ant tradicinio sa- šėstokas – būtent jam ji įtraukta į privalomosios lektūros dėl adresato – ar pjesė pažėgus perskaityti penktokas ar

bi (gal net svarbiausia) pažintinė funkcija. Tačiau pakliuvę nio namą patenka vis į kitą laikotarpį ir visur labai svar- padedant senajam mėtarsiškiniui, per apieštas Antakal- kad abiejuose žilinsko tekstuose paugliai Aistė ir Simas, ši miestą). Kalbant apie Vilniaus legendą, svarbiausia, dvi knygos bus plačiau aptartimos kitame leidinyje apie mano“ ir pagal ją sukurta komisė „Atgal į Vilnių“ (šios Gedimino daro net dvejose knygose: „Mano Vilnius gendą panaudooti kaip atspirties tašką interpretacijoms. mas perkelti vaikus į Gedimino sapno dienas ir pačią le- įdomesnis ir daug sėkmingesnis Justino Žilinsko bandy- to knyga neatrodo patraukli.

visada aiškios) ar edukacijai skirtomis nuotraukomis. Dėl to, nesistengiamas suderinti piešinių su uzduotimis (jos ne- čiū tiek daug galimybių, ne iki galo pasinaudojama, be- tas. Tačiau koją kiša primityvi stiliistika, komiksų, suteikian- kamais ir mažesniems vaikams patrauklus komiksos forma- kaip reaguavo išgyrdęs sapno išaiškinimą. Juolab pastren- mu, kaip visas ten galėjo atrodyti, ką Gediminas vaigė ir kai, ir intrigos, ir neįkrytos edukacijos galimybė – juk įdo- kio papulia į Gedimino sapno laiką. Tai ir smagus nuoty- Neblogą sumanymą turėjo Viltarė Platzner – du mazi vai-

kas interpretacijoms, deja, jis menkai išnaudotas. sapnavo garsų? Galėtų būti įdomus atspirties taš- leigu paviktų patekti į tas kelias dienas, kai Gediminas interpretacijų, žinoma, norėtųsi jų daugiau ir įvairesnių. ir didžiausią Lietuvos miestą. Čia jau esama įdomesnių Tai, galima sakyti, pagrindinė legenda apie svarbiausią

Geležinio Vilko legendos interpretacijos

Parengė Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Vaikų ir jaunimo literatūros departamento Tyrimų ir sklaidos skyriaus vyriausioji tyrėja Asta Plechavičiūtė

Redagavo Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Komunikacijos ir rinkodaros departamento Leidybos skyrius

„graziąjam jaunimėliui“, tačiau šiais laikais kyla abejonių lauzantis šablonus ir rėmus. Skirtas, anot Balio Sruogos, mis Andriaus Sėselsko iliustracijomis. Visomis pasamėmis tiržu, iliustruotas įspūdingomis, gal net kiek barokinė- kartą pasirodęs 1938 m., 2008-aisiais perleistas dideliu radijo pjesė, dabar skaitoma kaip poema, kūriny, pirmą poetinę dramą „Giesmė apie Gediminą“, Ji gimė kaip nių Gedimino sapno legendos variantų – Balio Sruogos Atkreiptinas dėmesys į vieną unikalesnių ir įsimintnes-

patėikiamas senoji Šventaragio sienio žemėlapis. kių šilas ir kt. – vienaip ar kitaip vadinami. Priešapiuose my, kokia Vilniaus vieta, pavyzdžiui, Pamėnkainis, Lukiz- sapno. Pasakojant istoriją nevengiamą įterpti paaiškini- Lizdekai, ir pagaliau sklandžiai pereinama prie Gedimino tis Vytenis bemedžioldamas rado kudiškėlių, vėliau tapusių- tas apie mirusiųjų deginimą, pasakojimas, kaip kunigaikš- sklindų pasakojimą jungiamos trys istorijos: Sovijaus mi- nis. Knyga iš tiesų kiek platesnė nei viena legenda. Joje į ir trikalbiui 1992 m. leidiniu), iliustravo Antanas Gudo- niaus legendos“, Ją papasakojo Dainius Juozėnas (kaip gele 2007 metais „Alma littera“ serijoje „Grazičiausio Vil- Bene geriausiai Vilniaus įkūrimo legenda išleista atskira kny-

kaverčių knygelė, čia neminėsimė ir nerekomenduosime. ky leidinių nėra daug, o legendą perpasakojančių men- torijos, pasaulio pažinimo vadovėliuose, tačiau kokybės- Vilniaus legendų rinkiniuose (šiuos aptarsime vėliau), is- se – Bychovco kronikoje. Ją galima rasti svarbesniuose pirmą kartą užrašyta XVI a. viduryje Lietuvos mėtarsčių- arba pasirodys pavėlavęs. Legenda apie Geležinį Vilką Vilniaus 700-jo gimtadienio proga tokio leidinio nebus

Susapnuotas Vilnius

Padavimai, legendos ir pasakos apie Vilnių

